

POVILAS ALEKSANDRAVIČIUS

Mykolo Romerio universitetas

HEIDEGGERIO JAUNYSTĖS FILOSOFIJA: NUO AMŽINYBĖS GARBINIMO IKI LAIKO SUABSOLIUTINIMO

The Philosophy of the Young Heidegger:
From Adoration of Eternity to Absolutization of Time

SUMMARY

The article attempts an analysis of the first texts by Martin Heidegger written in 1909–1919. This analysis identifies a central shift in philosophical thought—from theologically-conceived adoration of eternity to philosophical absolutization of time which makes the essence of the first period in the German philosopher's thought. Revealed are the young Heidegger's inveteracy in Catholicism, along with his apologetic disposition, which saw a crisis in 1911. The author also explores Heidegger's transition to Neo-Kantians of Freiburg University, the battle against psychologism developed there, as well as the Habilitation thesis on Duns Scotus influenced by Rickert and Husserl. The Finding of that thesis gave birth to the concept of correlativity between eternity and time, which, itself based on Hegel's philosophy, would support the rest of the development in Heidegger's thought. Concentration on the time concept is analysed in the context of the conversion to Protestantism, which explains Heidegger's attitudes, but then presents certain essential questions for him.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojami pirmieji Martino Heideggerio tekstai, parašyti 1909–1919 metais. Ši analizė leidžia identifikuoti pirmąjį filosofo mąstymo periodą, kuriame nuo teologiškai suvoktos amžinybės pereinama prie filosofinio laiko suabsoliutinimo. Atskleidžiamas katalikybės poveikis jaunajam Heideggeriui, apologetinis jo nusiteikimas ir 1911 metų religinė krizė. Nagrinėjama jo pažiūrų kaita, kuri siejama su Freiburgo universiteto neokantinizmu bei kova prieš psychologizmą, aptariama Rickerto ir Husserlio įtaka jo parašyta habilitacinė disertacija apie Dunsą Škotą. Disertacijoje, remiantis Hegelio filosofija, pirmą kartą įteisinta amžinybės ir laiko koreliatyvumo sąvoka. Ji tapo išeities pozicija tolimesnei Heideggerio minties raidai. Laiko sąvoka yra analizuojama Heideggerio atsivertimo į protestantizmą kontekste. Toks požiūris padeda išryškinti esminius analizuojamos problemos klausimus.

RAKTAŽODŽIAI: Heideggeris, amžinybė, laikas, neokantizmas, *haecceitas*, koreliatyvumas, katalikybė.

KEY WORDS: Heidegger, eternity, time, Neo-Kantianism, *haecceitas*, correlativity, Catholicism.

IVADAS

Martino Heideggerio (1889–1976) gyvenimo kelias yra nužymėtas krizėmis ir lūžiais, kuriais remiantis yra periodizuojamas jo filosofinis palikimas. Bene didžiausias ir labiausiai aptarinėtas *posūkis* (*Kehre*), įvykęs 4 dešimtmetyje, paskatino amerikiečių jėzuitą W. Richardsoną suskirstyti Heideggerio filosofinį palikimą į du stambius struktūrinius blokus: iki 1935 metų („Heideggeris I“), o po jų – („Heideggeris II“)¹. Tokį skirstymą palankiai priėmė pats Heideggeris², todėl jis plačiai paplito heidegeriškoje istoriografijoje.

Heideggerio minties krizių, kurios ženklino vieno etapo pabaigą ir kito pradžia, būta ir daugiau. Apie jas liudija sprendimas nutraukti *Būties ir laiko* rašymą 1927 metais, radikalus ontologinio skirtumo prasmės pakeitimas 1930 metais³ bei gyvenimo pabaigoje neįveikiamas sunkumas apmąstyti būties ir laiko (*Dasein*) tapatybėje glūdintį skirtumą⁴. Tačiau pirmoji radikali kryžkelė Heideggeriui atsivėrė, kai antrajame XX a. dešimtmetyje buvo priimtas sprendimas, nulėmęs visą tolimesnę jo filosofijos eigą.

Šiame straipsnyje nagrinėsime Heideggerio tekstus, parašytus iki 1919 metų. Tai etapas, talpinantis nepaprastai intensyvius ir dramatiškus jauno mąsty-

tojo ieškojimus, vertusius jį ir kentėti, ir drąsiai apsispręsti. 1915 metais rašytame *Curriculum vitae*⁵ Heideggeris išreiškia nenumaldomą poreikį iki tol liaupsintą scholastinę filosofiją vertinti moderniosios filosofijos, Kanto, Hegelio, Dilthey'aus, Rickerto, o ypač huserliškosios fenomenologijos kontekste.

Nieko reikšmingo čia neižvelgtume, jeigu nežinotume šio vertinimo rezultato: 1916 metais Heideggeris atmetė scholastinę sistemą kaip filosofiškai bevertę ir *konsekrudamas* šį atmetimą, jis 1918 metais oficialiai iš katalikybės perėjo į protestantizmą. Jis atmetė klasikinę scholastinę dualizmą, kuris skaido būtį į amžinybės ir laiko lygmenis, kitaip tariant, jis paneigė amžinybės sąvoką kaip filosofinę, paversdamas laiką vienintele filosofiniam mąstymui tinkama sfera.

Pirmąjį Heideggerio filosofijos laikotarpį galime apibūdinti kaip progresyvų atsitraukimą nuo amžinybės sąvokos einant link filosofinio laiko suabsoliutinimo. Trečiajame dešimtmetyje Heideggeris ėmėsi būties problemos svarstymo, todėl jo vėlesniuose darbuose vyraus nuoroda į laiką, bet ne į amžinybę. Taigi nagrinėjant pirmąjį Heideggerio filosofinės minties etapą, atsivers visa jo pažiūrų genezė.

IŠŠAKNIJIMAS KATALIKYBĖJE IR 1911 METŲ KRIZĖ

Heideggeris gimė katalikiškame Volkstijos regione religingoje šeimoje: jo tėvas buvo miestelio zakristijonas. Martinui gilų įspūdį paliko tėvo skambinimas bažnyčios varpais bei liturginės iškilmės, kurioms jis su užsidegimu nuo

mažų dienų patarnaudavo. Senatvėje Heideggeris su meile, netgi mistiniu polėkiu⁶, prisimins savo vaikystę, ir ypač senąją varpinę, kuri „išlaiko ypatingą ryšį su laiku ir su laikiškumu“⁷. Kad šis ryšys turėjo poveikį vaiko sąmonės bren-

dimui, kaip teigs Heideggeris po 60 metų – to detaliai parodyti negalime, nes šitie atsiminimai visuomet glūdi nuo mūsų paslėptame ir emocijų nuskaidrintame vaikystės pasaulyje. Klasikinis katalikiškas mokymas su varpais ir liturgija Heideggeriui labiau asocijavosi su amžinybės dvelksmu, o ne laikiškąja būtimi. Visas mažojo Heideggerio auklėjimas rėmėsi moderniąja scholastine sistema, kurioje būtis kaip tokia buvo traktuojama kaip nejudanti amžinybė – pagrindinis krikščionio gyvenimo tikslas, laikui skiriant menkavertį judėjimo matmens vaidmenį⁸.

Pirmasis Martino auklėtojas, Meskiršo klebonas Camillo Branhuberis, vaiką ne tik paruošė stojimui į Konstancos licėjų, bet ir finansiškai rėmė jo mokslus. Berniukų licėjui vadovavo būsimasis Freiburgo arkivyskupas Conradas Gröberis, turėjęs lemiamą įtaką tuometinei Martino pasaulėžiūrai. Tiek klebonui, tiek licėjaus rektoriui buvo aišku: Heideggeris nusipelnė ypatingo dėmesio ir paramos, nes jo pašaukimas į kunigystę nekelia abejonių⁹. Gavęs tik tvirtai apsisprendusiems katalikams skiriamą stipendiją, Martinas tęsia studijas Bertoldo licėjuje Freiburge ir 1909 metais gauna brandos atestatą su pagyrimu.

Baigęs studijas, jis įstojo į jėzuitų noviciatą. Čia įvyko pirmasis jo gyvenimo išbandymas: po dviejų savaičių jaunas Heideggeris iš noviciato yra atleidžiamas ir siunčiamas namo dėl sveikatos problemų¹⁰. Ši nesėkmė neatvėsina religinio įkarščio ir siekio tapti kunigu: tais pačiais metais Martinas stoja studijuoti teologijos Freiburgo seminarijoje ir universitete, kuriame sutinka Carlą Braigą, žymų katalikų mąstytoją ir eruditą. Jo

antimodernistinės pažiūros turėjo daug įtakos jaunajam studentui. Deja, dėl silpnos sveikatos jaunuolis ir vėl yra priverstas nutraukti studijas – ne savo apsisprendimu, bet seminarijos vadovybės vertimu. Šį kartą jį ištinka gili psichologinė ir dvasinė krizė, kurią jis išgyvena tėvų namuose. Tačiau sveikatos problemos nesutrukdo jaunajam Heideggeriui Freiburgo universitete 1911 metais pradėti studijuoti matematiką, o kiek vėliau ir filosofiją. Iki pat 1916 metų jam yra skiriama stipendija, dėl jo katalikiškų-scholastinių pažiūrų jaunuolį užtaria įtakingas profesorius Heinrichas Finke, o taip pat Freiburgo vyskupas augziliaras Justusas Knechtas. Tais metais Heideggeris nuolat naudojasi ir profesoriaus prelato Josepho Sauerio globa.

Šie biografiniai faktai atskleidžia Heideggerio galias katalikiškas pažiūras, kurios atsispindi ne tik jo vidiniame pasaulyje, bet ir pirmuosiuose raštuose. Juose išryškėja tam tikra minties dinamika, jausmų įtampa ir nauji siekiai. Heideggeriui buvo lemiami ir 1911 metai, kai galutinai žlugo viltys tapti kunigu.

Iki to laikotarpio Heideggeris buvo aršus, netgi ekstremalus kovotojas už katalikybę. Pakanka paskaityti jo pirmuosius straipsnius, publikuotus konservatyviuose katalikiškuose žurnaluose *Allgemeine Rundschau* ir *Der Akademiker*, kad galėtume įsitikinti jo dvasinių bei religinių nuostatų radikalumu, bėkompromisiu moralizmu, besąlygiška ištikimybė Bažnyčios teigiamoms vertybėms bei beribiu entuziazmu, smerkiant Bažnyčios priešus, ypač modernistus.

Žvelgiant iš filosofinių pozicijų, matome jo scholastinį metafizinį dualizmą: iš vienos pusės – Dievo amžinybė, iš ki-

tos – išsibarsčiusi laike kūrinija. Kiekviena proga būsimasis filosofas ragina be kompromisų keisti laiką į *šiapus* į amžinąjį transcendentinį *anapus*. Priešprieša tarp laiko ir amžinybės yra suprantama elementariai, be mažiausio kritinio atitraukimo: amžinybė yra reprezentuojama Bažnyčios, o laikas – įvairiausių priešų, kurie kelia pavojų žmogaus sielos išganymui (individualizmas, subjektyvizmas, romantizmas, modernizmas ir kt.).

Tuometinė Heideggerio filosofijos vizija buvo tiesiog grandiozinė: filosofija – tai „tikras amžinybės veidrodis“¹¹. Pradedančiajam mąstytojui tikroji filosofija yra nekintama *philosophia perennis*, kuri remiasi „amžiniais ir nepaliečiamais loginiais principais“ ir kuri privalo atsispirti „gyvenimo“ pagundoms, t. y. įvairiausioms subjektyvioms pasaulio vizijoms¹². Galų gale, visa filosofija ir jos tiesa čia yra suvedamos į logiką, kurios uždavinys – „būti antisubjektyvios ir transcendentinės tiesos gynėja“, nejudančio, amžino, sudievinto autoriteto nešėja¹³.

Šios mintys atskleidžia pirmąjį Heideggerio bandymą aptarti amžinybės ir laiko sampratą. Atliekant Heideggerio filosofijos genezę ir stengiantis suprasti šios filosofijos esmę, negalime nuvertinti jo vaidmens, kadangi jis atmes tą amžinybės sąvoką, kurią turėjo. Kaip būtų pakrypusi filosofo minties eiga, jeigu jam būtų tekę susipažinti su brandesnėmis viduramžių scholastikos amžinybės sampratomis – šis klausimas visada liks atviras. Iš tiesų, Heideggeriui niekada taip ir nepavyko užčiuopti giliųjų viduramžiškos metafizikos prasmių, ją vertinant išimtinai per moderniosios scholastikos (Suarezo) prizmę¹⁴. Nesidomėjo Heideg-

geris ir XX a. vykstančiu neotomistiniu sąjūdžiu, iš esmės atnaujinusiu ne tik Tomo Akviniečio, bet ir apskritai viduramžių suvokimą.

Tačiau grįžkime prie 1911 metų Heideggerio krizės, kuri jam buvo stipri egzistencinė patirtis¹⁵. Tada rašyti eilėraščiai liudija apie niūrias mintis, apnikusias jaunąjį Heideggerį¹⁶. Atrodo, jog savo pašalinimą iš seminarijos dėl sveikatos problemų jaunuolis išgyveno ir kaip neteisingumo aktą, kurį bažnytinė sistema be skrupulų prieš jį įvykdė¹⁷. Galbūt tai ir lėmė pirmąsias kritines nuostatas, kurios tuo metu įsitvirtino jo sąmonėje visos katalikybės ir scholastinės filosofijos atžvilgiu. Tuo labiau, kad mąstymo horizonte ryškėjo naujos alternatyvos: dar licėjuje Martinas domėjosi Brentano raštais¹⁸, o seminarijoje skaitė Husserlį. Vėliau Heideggeris ne kartą pabrėš, kad tikras filosofinis klausimas jo mintyje kirbėjo dar paauglystėje, kada, skaitant Brentano veikalą *Apie būties daugybiškumą pagal Aristotelį*, „miglotai, silpnai ir lyg maišatyje jam pasirodė būties daugiaprasmybės ir vieningos jos prasmės problema“¹⁹.

Brentano pasekėjo Husserlio raštai turėjo padėti jaunam klieriko protui susigaudyti šioje sudėtingoje problemoje²⁰. Būdamas seminarijoje, Heideggeris nuodugniai susipažino su Hegelio ir Schellingo filosofinėmis pažiūromis, kurios buvo pateikiamos kaip opozicija scholastinei doktrinai: „Taip tam tikra įtampa tarp ontologijos ir spekuliatyvinės teologijos įėjo į mano mąstymo horizontą“²¹. Studijuodamas biblines disciplinas, seminaristas Heideggeris išgirdo Schleiermacherio ir Dilthey'aus vardus, kurie paskatino jo domėjimąsi hermeneutika.

Negalime neigti, jog 1911 metų krizės metu būtent šios filosofinės problemos iš pagrindų keitė Heideggerio požiūrį į scholastinę pasaulio ir būties viziją. 1912 metais jo draugas Laslowskis laiške perspėja Heideggerį per daug neviešinti savo požiūrų apie katalikybę – jos esą gali pasirodyti kiek netinkamos sistamai²², o 1914 metais laiške kanauninkui Krebsui Heideggeris jau atvirai tyčiojasi

iš Pijaus X *Motus proprio*, reikalaujančio iš bet kurio katalikų teologo ar filosofo paklusti tomistinei doktrinai²³.

Lemiamą įtaką jaunojo Heideggerio požiūrų kaitai, tolstant nuo dogmatiškosios moderniosios scholastikos, padarė neokantizmas, su kuriuo jis susidūrė Freiburgo universitete, studijuodamas matematiką ir filosofiją.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ William J. Richardson. *Through Phenomenology to Thought*. – Hague: Nijhoff, 1963.
- ² Ten pat, p. XXII (Heideggerio įvadinis žodis).
- ³ Tais metais skaitytas pranešimas *Apie tiesos esmę (Vom Wesen der Wahrheit)*. – Frankfurt: Klostermann, 1943; Martynas Heidegeris. *Rinktiniai raštai*. Vertė A. Šliogeris. – Vilnius: Mintis, 1992, p. 291–312) liudija apie Heideggerio mintyje vykstantį radikalų lūžį, kurio išdava bus *Ereignis* sąvokos gimimas, tiksliau – dar 1919 metais vartotos (žr. Heideggerio paskaitas *Die Idee der Philosophie und das Weltanschauungs Problem // Gesamtausgabe*, t. 56/57. – Frankfurt-am-Main: Heimbüchel, 1987, p. 1–117) *Ereignis* sąvokos perėmimas, suteikiant jai naują prasmę.
- ⁴ Jean Greisch. *Identité et différence dans la pensée de Martin Heidegger. Le chemin de l'Ereignis // Revue des Sciences philosophiques et théologiques*, 1973, p. 71–111.
- ⁵ Cituojama Hugo Ott. *Martin Heidegger. Eléments pour une biographie*. – Paris: Payot, 1990, p. 90–92.
- ⁶ Apie Heideggerio santykį su mistika žr. Philippe Capelle. *Expérience philosophique et expérience mystique*. – Paris: Cerf, 2005, p. 285–300; J.-B. Porion. *Heidegger et les mystiques*. – Genève: Ad Solem, 2006.
- ⁷ *Der Feldweg*. – Frankfurt-am-Main: Klostermann, 1956.
- ⁸ Išsamus Heideggerio vaikystės aprašymas, kuriuo čia remiamės, yra pateiktas istoriko Hugo Otto veikale *Martin Heidegger. Eléments pour une biographie*. – Paris: Payot, 1990.
- ⁹ Ten pat, p. 54.
- ¹⁰ Oficialus pranešimas liudija, esą „skundėsi širdies skausmais“, ten pat, p. 61–62.
- ¹¹ *Der Akademiker*, 1911 m. kovas, cituota Hugo Ott. *Martin Heidegger. Eléments pour une biographie*. – Paris: Payot, 1990, p. 68.
- ¹² Be abejonės, seminaristas Heideggeris tik su entuziazmu atkartoj savo mokytojo Carlo Braigo pasaulėžiūrą. Norint susidaryti bendrą pastarojo išpūdį, pakaks šios citatos: „Krikščioniškoji tiesa pasirodo subjektui matomos institucijos – Bažnyčios – dėka. Jos mokymai savo esme ir turiniu sudaro tiesos pagrindus, kurie, slenkant amžiams, nekinta. Šie mokymai yra *norma normans*, o ne *norma normanda* krikščionio mąstymui, jausmams ir valiai“. – Carl Braig. *Über Geist und Wesen des Christentums*. – Friburg: Wagner, 1902, p. 46. Platesnį Braigo minties komentarą, sąryšyje su Heideggerio intelektualiniu brendimu, rasime J.-A. Barash. *Heidegger et le sens de l'histoire*. – Paris: Gallaade, 2006, p. 116–118.
- ¹³ Tų laikų Martino Heideggerio tiesos viziją rasime jo trumpame straipsnyje *Das Realitäts Problem in der moderner Philosophie // Philosophisches Jahrbuch*, 1912, Nr. 25. Šio straipsnio komentarus žr. J.-A. Barash. *Heidegger et le sens de l'histoire*. – Paris: Gallaade, 2006, p. 110–113; taip pat J. Greisch. *Ontologie et temporalité*. – Paris: PUF, 1994, p. 8.
- ¹⁴ Povilas Aleksandravičius. *Viduramžių ontologijos „Destrukcija“ (Destruktion) Heideggerio paskaitose Pamatinės Fenomenologijos Problemos (1927) // Logos*, 2010, Nr. 62, p. 90–101. Kad Heideggeris pernelyg siaurai suprato Tomo Akviniečio metafiziką, tuo įsitikinsime skaitydami jo 1926–1927 metų paskaitas *Geschichte der Philosophie von Thomas Aquin bis Kant // Gesamtausgabe*, t. 23. – Frankfurt-am-Main: Vetter, 2006.

- ¹⁵ H. Ottas vertina šį etapą kaip vieną „iš pačių sunkiausių Heideggerio gyvenime“. – *Martin Heidegger. Eléments pour une biographie*. – Paris: Payot, 1990, p. 71.
- ¹⁶ „Mano gyvenimo Alyvų kalno valandos / tamsiame švytėjime / nusivylimo ir pasimetimo / iš kur į mane dažnai žiūrėjote...“ etc., eilėraštis *Alyvų kalno valandos*, išspausdintas *Allgemeine Rundschau*, 1911, balandžio 8 dieną (besibaigiant gavėniai). Šios ir kitos ypač niūrios to meto Heideggerio eilės cituojamos H. Ott. *Martin Heidegger. Eléments pour une biographie*. – Paris: Payot, 1990, p. 74–76.
- ¹⁷ Ten pat, p. 70–71.
- ¹⁸ Įdomu tai, kad 1907 metais Brentano veikalą *Apie būties daugiareikšmiškumą pagal Aristotelį* Martinui padovanojo pats Conradas Gröberis. Heideggeris tai prisimins kaip simbolinį gestą, nuo kurio prasidėjo jo filosofavimo kelias. Žr. *Gesamtausgabe*, t. 1. – Frankfurt-am-Main: Hermann, 1978, p. X.
- ¹⁹ Ten pat. Heideggeris tęsia: „Šios problemos svarstymas, perėjęs begalę kryžkelių, paklydimų ir maišaičių, liko nuolatinio pagrindu veikalo, pasirodžiusio po dvidešimties metų, *Sein und Zeit*“.
- ²⁰ „Iš Husserlio *Loginių ieškojimų* aš tikėjausi lemiamo impulso, kuris man būtų turėjęs leisti suprasti problemas, kilusias skaitant Brentano disertaciją“. – Martin Heidegger. *Mein Weg in die Phänomenologie // Zur Sache des Denkens*. – Tübingen: Niemeyer, 1969, p. 82.
- ²¹ Ten pat, p. 83.
- ²² Laiškas cituojamas H. Ott. *Martin Heidegger. Eléments pour une biographie*. – Paris: Payot, 1990, p. 80.
- ²³ „Dabar tetrūksta tik Motu proprio, skirto filosofijai! Tačiau aš turiu dar geresnį pasiūlymą: tegu iš visų autonomiškai mąstančių žmonių bus išspaustos smegenys, o jų vietoje patalpintos itališkos salotos“, cituojama ten pat, p. 87–88.

B. d.